

України (II половина XX ст.) [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / М. В. Донченко. – Х., 2004. – 180 с.

11. Лобковиц, Н. Что такое личность [Текст] / Н. Лобковиц // Вопросы философии. – 1998. – № 2. – С. 54–65.

12. Онучак, Л. В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. В. Онучак. – К., 2002. – 200 с.

13. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.

References

1. Ihnatiuk, O. A. (2010). Teoretychni ta metodychni osnovy pidhotovky maibutnoho inzhenera do profesiinoho samovdoskonalennia v umovakh tekhnichnoho universytetu. Kharkiv, 43.

2. Kremen, V. G. (Ed.) (2008). Entsyklopediia osvity. Kyiv: Jurinkom inter, 1040.

3. Sivers, Z. F., Gaevs'ka, L., Mironenko, V., Saevich, I., Nalivajko, S., Saenko S. et. al. (2008). Fenomen tvorchosti yak bazova skladova akmeolohichnoho rozvytku osobystosti. Osvita i upravlinnia, 1, 47–55.

4. Slobodchikov, V. I., Isaev, E. I. (1995). Psikhologiya cheloveka. Moscow: Shkola-Press, 332.

5. Sushchenko, T. I. (2012). Mahisterskyi pedahohichni protses pidhotovky vykladachiv VNZ yak zrazok maibutnoi profesiinoi diialnosti. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, 24, 457–464.

6. Zjazjun, I. A. (Ed.) (2008). Pedahohichna maisternist. Kyiv: Vishha shkola, 462.

7. Klimov, Ye. A. (1996). Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya. Rostov-na-Donu: Feniks, 512.

8. Markova, A. K. (1996). Psikhologiya professionalizma. Moscow: Mezhdunarodnyj gumanitarnyj fond «Znanie», 308.

9. Shavir, P. A. (1981). Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya v ranney yunosti. Moscow: Pedagogika, 96.

10. Donchenko, M. V. (2004). Profesiino-pedahohichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv u pozaaudytornii roboti u VNZ Ukrainy (II polovyna XX st.). Kharkiv, 180.

11. Lobkovits, N. (1998). Chto takoe lichnost. Voprosy filosofii, 2, 54–65.

12. Onuchak, L. V. (2002). Pedahohichni umovy orhanizatsii samostiinoi pozaaudytornoj roboty studentiv ekonomichnykh spetsialnostei. Kyiv, 200.

13. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichni slovnyk. Kyiv, 375.

*Рекомендовано до публікації, д-р пед. наук Дяченко М. Д.
Дата надходження рукопису 12.11.2016*

Кравченко Володимир Миколайович, кандидат економічних наук, доцент, кафедра освіти і управління навчальним закладом, Класичний приватний університет, вул. Жуковського, 70-Б, м. Запоріжжя, Україна, 69002

E-mail: kravchenko.vn@gmail.com

УДК 373.3.016:811.161.2'38(07)

DOI: 10.15587/2519-4984.2016.87719

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

© Л. В. Лук'яник

У статті підтверджено ефективність експериментальної методики застосування етимологічного аналізу на уроках української мови в початкових класах. Проблема дослідження є актуальною і полягає у педагогічному і методичному обґрунтуванні етимологічної роботи зі словом, вивченні походження й розвитку слів; поясненні походження слова зіставленням його зі спорідненими словами тієї ж або інших мов, розгляд первісної форми й значення слова

Ключові слова: етимологічне пояснення, етимологічний аналіз, походження слів, первісна форма, уроки української мови

The effectiveness of experimental methodology of using etymological analysis at the lessons of Ukrainian language in primary school is proved in the article. The problem of the study is urgent and is in pedagogical and methodological grounding of etymological work with a word, the study of origin and development of the words; explanation of origin of the word by its comparison with related words of the same or other languages, consideration of initial form and meaning of the word.

The methodical recommendations as to the mastering of stable skills of etymological explanation of the words by the pupils are grounded in experimental study; the criteria of primary school pupils' erudition in etymology were elaborated. In the study are considered the problems of etymological analysis at the lessons of Ukrainian language in primary school with combination of grammar and orthographic tasks, using of etymology elements as a mean of activation of schoolchildren's lexicon with the help of lexical-grammar, stylistic and logical exercises and different techniques of explanation of the meanings of new words

Keywords: etymological explanation, etymological analysis, origin of the words, initial form, lessons of Ukrainian language

1. Вступ

Згідно вимог щодо формування соціокультурної компетенції школярів, які викладені у змісті Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [1], учні молодшого шкільного віку мають засвоїти значення і, відповідно, етимологію мовленнєвого етикету, українські імена та прізвища, національні ігри, казки, страви, обереги та свята українського народу і т. ін. та вміти застосовувати їх у зв'язних текстах.

Аналіз української лексики з погляду її походження, що передбачає з'ясування генетичного складу, основних шляхів формування від першоджерел до сучасного функціонування є предметом етимології.

Історичний генезис слова залишався поза увагою дослідників. Тим часом розгляд етимології слова впливає на створення нового, теоретичного уявлення про слово та мову в цілому, на формування певного лінгвістичного світогляду, що має суттєве значення для підвищення інтересу до вивчення мови. Аналіз Програми середньої загальноосвітньої школи 1–4 класів [2], та підручників «Рідна мова» [3] підтверджує, що питання етимології майже відсутнє у навчальній програмі та у підручниках з української мови. І тому робота з етимологією слова - актуальний і складний процес.

Таким чином, дослідження проблеми етимологічної роботи на уроках української мови зумовлене станом мовної освіти в Україні. Вважаємо є й практична потреба в її розв'язанні. Протиріччя, що виникло між необхідністю удосконалити рівень володіння соціокультурною компетенцією на основі етимологічного аналізу слів та відсутністю методики роботи з етимологією й зумовило вибір теми дослідження: "Розробка методики застосування етимологічного аналізу на уроках української мови в початкових класах".

2. Літературний огляд

Предметом дослідження ряду науковців стала етимологізація як художній засіб у взаємодії з експресивним словотвором. Вчені пропонували з метою посилення інтересу в учнів до міжмовних зв'язків розширити діапазон вправ із включенням до роботи над словом етимологічного словника.

Зокрема лінгводидакти початкової освіти (М. Львов, Т. Рамзаєва, А. Мовчун) вважають необхідним практикування етимологічного аналізу для активізації словникового запасу учнів.

Словотворчий аналіз, на думку М. Кудряшової, є основною базою для удосконалення аналітико-синтетичних умінь учнів. «Так, щоб прослідкувати «біографію» слова, учневі необхідно проаналізувати його: знати вихідне слово і, використовуючи операцію співставлення (протиставлення), визначити змістову та структурну відмінність слів» [4].

У словниках є багато трактувань етимологічного походження слова. Зокрема, у словнику лінгвістичних термінів (автори Д. Ганич та І. Олійник) зазначено, що це «аналіз, метою якого є з'ясування джерел і часу виникнення слова, його походження, розкриття первісного значення слова чи його основи,

реконструкція найдавніших форм і звукового оформлення слова» [5].

На думку О. Пономаріва, «походження слова встановлюється зіставленням його зі спорідненими словами своєї мови, а також зі словами інших мов, які перебувають у ближчій чи дальшій спорідненості» [6]. За твердженням В. Коломійця, легше визначити етимологію власне української лексики порівняно із запозиченою, тому що «...етимологізування успадкованих слів базується в основному на відносно однорідному матеріалі ... тим часом як висвітлення етимології запозичених слів потребує залучення різномірних даних...» [7].

У російському мовознавстві етимологію досліджували О. Трубачов, В. Топоров, О. Мельничук [8].

У зарубіжному мовознавстві в історії етимологічної науки можна констатувати факт появи таких етимологічних словників: «Етимологічний словник російської мови» О. Преображенського, який вийшов у 1910 році, потім «Етимологічний словник польської мови» А. Брюкнера (1927 р.), ряд видань «Етимологічного словника чеської (чехословацької) мови» Й. Голуба (останнє видання у 1952 році спільно з Ф. Конечним), «Етимологічний та орфографічний словник болгарської літературної мови» С. Младенова (1941), «Етимологічний словник чеської та словацької мови» В. Махка (1957 р.), «Етимологічний словник польської мови» Ф. Славського та «Російський етимологічний словник» М. Фасмера (1952 р.). Позитивною ознакою цього словника стало те, що у його склад, крім застарілих слів, увійшли діалектизми та власні назви.

Сучасним надбанням вітчизняних етимологічних досліджень став «Етимологічний словник української мови у 7 томах» [9].

Вивчення етимологічного походження лексики стосуються дослідження Н. Воскресенської [10]; застосування етимології як методичного прийому під час опрацювання синтаксичних термінів спостерігаємо в наукових розробках Л. Введенської [11]. Досліджуючи часову лексику сучасної української мови, П. Чучка вважає, що «Етимолог повинен працювати над реконструкцією елементів мови, виходячи з побудови різних позицій» [12]. А. Кохичко з метою формування орфографічних навичок пропонує «ознайомити школярів з етимологічною довідкою до неперевірюваного слова» [13].

На думку А. Михаленко, кінцевою метою етимологічного аналізу є виявлення етимологічного кореня, тому що саме в ньому найчастіше відбуваються історичні зміни в структурі, семантиці та звуковому складі, службові морфеми – більш стійкі до змін [14].

Прийнятною для нашого дослідження є пропозиція О. Дубіної застосовувати «екскурсе в історію слова» на різних етапах уроків [15]. Дослідження впливу етимології на навчальний процес у початковій школі стали предметом вивчення А. Мовчун, яка вважає, що «... етимологія як наука повинна прийти на уроки в початкову школу. Вона допоможе вчителю в оптимізації навчально-виховного процесу, стане одним із факторів розвитку як пізнавального інтересу до рідної мови, так і зв'язного мовлення учнів» [16].

Учена вважає доцільним через етимологічне пояснення назв граматичних термінів урізноманітнити процес вивчення граматичних понять та пробудити інтерес в учнів до вивчення рідної мови [16].

Проте рекомендації щодо введення етимології слова у структуру уроку стосуються різних навчальних предметів: математики, трудового навчання, образотворчого мистецтва та ін.

Таким чином, етимологічний аналіз не ускладнює процес навчання, а робить його цілеспрямованим, полегшує засвоєння мовного матеріалу, сприяє розвитку мовлення молодших школярів і розвиває їх пам'ять. Діти звикають аналізувати етимологію слова, поєднувати її із словотворчою роботою, а це сприяє збагаченню активного словника.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – виявити способи керівництва (методи, прийоми, засади та форми) етимологічного спрямування, експериментально довести їх ефективність.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні задачі:

1. Обґрунтувати методику та доцільність уроків етимологічного спрямування на початковому етапі навчання мови.

2. Опрацювати способи керівництва навчально-виховним процесом етимологічного спрямування.

3. Розробити методичні рекомендації щодо методики застосування елементів етимологічного аналізу в структурі уроку української мови у початкових класах.

4. Матеріали та методи дослідження формування правильної дикції у молодших школярів

4.1. Досліджувані матеріали, що використовувались в експерименті

Експериментальною базою дослідження стала Рівненська ЗОШ I – III ступенів № 10. Експериментом було охоплено 57 учнів. Це становило два третіх класи (57 учнів взяло участь в усіх етапах експерименту, 28 учнів – у контрольному 3-А класі і 29 учнів – в експериментальному 3-Б класі).

Мета етимологічної роботи полягала в тому, щоб через пояснення значення слова актуалізувати якомога більшу кількість слів та навчити дітей правильно їх використовувати у всіх видах мовленнєвої діяльності.

В основу відбору етимологічного словникового матеріалу покладено дані «Частотного словника». Етимологічний матеріал охоплює доступні для учнів молодших класів сфери та відповідає їх віковій категорії, укладання тематичних груп даної лексики зумовлене змістом художніх творів, запропонованих на сторінках «Читанки».

Відповідно, дотримуючись реалізації комунікативного принципу, до тематичного словника було введено ту лексику, яка планувалася для написання творчих робіт та створення зв'язних висловлювань на українознавчу тематику.

Дані матеріали українознавчого словника-мінімуму з етимологічною довідкою надсилалися в

школи, де було проведено експериментально-дослідне навчання за розробленою методикою.

Запропонований українознавчий словник-мінімум з етимологічною довідкою не є обов'язковим, він є доцільним для застосування на уроках мови, його зміст може доповнюватися, скорочуватися, уточнюватися, але його наповнюваність має чітко відповідати соціокультурній змістовій лінії.

Процес засвоєння етимологічного аналізу лексики відбувався за такою схемою:

- 1) з тексту вибиралося слово для аналізу;
- 2) виконувався звуко-буквений аналіз вивчаного слова;
- 3) з'ясувалося його лексичне значення;
- 4) пояснювався правопис, орфограма;
- 5) використовувалася нормативна вимова (разом із вчителем та самостійно);
- 6) здійснювався добір синонімів та антонімів (якщо це можливо);
- 7) з'ясувалося етимологічне значення;
- 8) вивчуване слово вводилося у словосполучення, речення та текст.

Звернення до походження слова допомагає зрозуміти значення історичного першоджерела, семантику лексичної одиниці та сучасний правопис слова. Загальновідомо, що в дітей молодшого шкільного віку образне мислення переважає над логічним. Тому саме етимологічний аналіз допоможе школярам відкрити яскраве, образне значення багатьох слів.

4.2. Методика визначення показників сформованості правильної дикції у молодших школярів

Критеріями сформованості учнівської обізнаності з етимологічним аналізом виступили:

– **термінологічний критерій** з такими показниками:

- 1) уміння виділяти суттєве в етимологічному аналізі;
 - 2) уміння спостерігати за значенням етимонів;
- **українознавчий критерій** з показниками:

- 1) уміння відстежувати історичну основу (походження) слова;
- 2) уміння виявляти обізнаність з етимологією власне української лексики;

– **іншомовний критерій** з показниками:

- 1) уміння встановлювати шлях запозиченого слова;
- 2) уміння самостійно визначати гіпотезу значення запозичених слів.

Згідно означених умінь визначено **чотири рівні сформованості** учнівської обізнаності з етимологічним аналізом: високий, достатній, задовільний, низький.

5. Результати досліджень учнівської обізнаності з етимологічним аналізом

З урахуванням педагогічних умов на формульованому етапі дослідження було розроблено й реалізовано експериментальну модель застосування етимологічного

аналізу в структурі уроків української мови у початкових класах, що обіймала три взаємопов'язані етапи: **когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний** (рис. 1).

На початку експериментально-дослідного навчання було проведено пропедевтичну роботу з учителями початкових класів, у процесі яких проводилася роз'яснювальна робота щодо методики дослідного навчання, складання словників із етимологічною довідкою. Метою першого **когнітивно-збагачувального** етапу було забезпечення навчально-виховного процесу необхідним експериментальним матеріалом та ознайомлення учнів із особливостями етимологічного походження слів. Основними методами роботи з учнями були: пояснення вчителя, евристична бесіда, пояснювально-ілюстративний, проблемно-пошуковий. На цьому етапі проводилася лексична робота, написання диктантів, пояснення походження слова способом логічного визначення, використовувалися етимологічні словники.

На першому етапі реалізувалась така педагогічна умова: формування позитивної мотивації до оволодіння рідною мовою.

У нашому дослідженні ми розглянули використання елементів етимологічного аналізу на всіх структурних етапах уроку. Вважаємо, що перед застосуванням етимологічного аналізу доцільно скористатися методичним коментарем:

Способи семантизації слів під час етимологічного аналізу:

- Демонстрація предмета або дії на малюнку або на ілюстрації.
- Пояснення походження слова способом логічного визначення.
- Добір синонімів.
- Аналіз морфологічної структури виучуваного слова.
- Введення виучуваного слова у зміст словосполучення (фразеологізму), речення, тексту.
- Переказ тексту з використанням важливої лексики оригіналу.

Рис. 1. Експериментальна модель застосування етимологічного аналізу в структурі уроків української мови у початкових класах

Позитивним є те, що розгляд етимології слова на уроці впливає на створення нового, теоретичного уявлення про слово та мову в цілому, на формування певного лінгвістичного світогляду, що має суттєве значення для розвитку інтересу до мови взагалі.

За допомогою способу логічного визначення розкривається зміст слова, наприклад: професії людей. *Маляр - той, хто малює. Будівельник - той, хто будує.* Учні можуть самостійно пояснити етимологічне значення таких слів, як лісник, продавець, учитель.

Метою другого – **репродуктивно-діяльнісного етапу** було навчити учнів використовувати лексичні ресурси української мови: синонімію, антонімію, емоційно-виразні засоби, фразеологію, етимологію, словотворчі засоби; поповнення словникового запасу учнів власне українською лексикою, етикетними формулами.

Методами роботи були: пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, пояснення нового матеріалу, наочні та слухові методи, словникова робота з лексичними термінами, опрацювання словників, складання моделей, добір синонімів, антонімів, аналіз морфологічної структури вивчаного слова.

На цьому етапі реалізовувалась така педагогічна умова, як інтеракція мовленнєвого та соціокультурного компонентів у навчальному процесі початкової школи.

Значення багатьох нових слів може бути пояснене також через аналіз їх морфологічної структури або словоутворення. Наприклад, *слово пласкогір'я утворилося шляхом поєднання двох слів: плаский і гора.*

На третьому – **креативно-діяльнісному** етапі основним завданням було навчити учнів об'єднувати засвоєні ними лексичні вміння в усні та письмові висловлювання репродуктивного та творчого характеру.

Змістовим аспектом цього етапу було створення мікротекстів з використанням етимологічного пояснення слів. На цьому етапі використовувалися методи: комунікативно-творчий, оперативний та продуктивні вправи, продукування усних та письмових текстів українознавчого характеру.

На третьому етапі реалізувались такі педагогічні умови: поетапне впровадження сукупності методів творчого характеру, збагачення лексичного запасу учнів застосуванням етимологічного аналізу. Завдання на цьому етапі були :

За допомогою складання словосполучення і речення з вивчаним словом. Наприклад, у тексті зустрілося невідоме слово *веселик*. Вчитель пояснює його етимологію. *Веселик – журавель [висьолик], назва журавля, який повертається з вирію. Назва пов'язана з веселим настроєм за народним повір'ям.*

Розглянутий матеріал свідчить, що елементи етимологічного аналізу можуть використовуватись (якщо вони доречні) на будь-якому структурному етапі уроку.

Роботу над етимологією власне української лексики ми проводили за такими напрямками:

1. Наочна демонстрація вивчаного слова через показ предмета (на малюнку, ілюстрації) або дії.

2. Пояснення значення слова способом логічного визначення.

3. Аналіз морфологічної структури слова або словоутворення.

4. Складання з вивчаним словом словосполучень та речень.

5. Переказування тексту з використанням важливої лексики оригіналу.

6. Утворення зв'язних текстів із використанням опорних слів та етимологічної довідки.

7. Самостійне пояснення учнями етимологічного значення слів.

Вправи з елементами етимологічного аналізу. Ми виділяємо три типи вправ:

I. Вправи, розраховані на пояснення походження слів учителем.

Виконуючи такі вправи, вчитель має дбати про доступне й цікаве пояснення походження слів. Розповідь не повинна бути тривалою. Щоб зацікавити учнів, доречно використати загадки, ілюстрації, предмети, про які йдеться. Наприклад:

1. Ведмідь. Всі ви добре знаєте цього звіра (вчитель показує малюнок). Правильно, це – ведмідь Але, мабуть, ніхто не здогадується, чому його так назвали. Слово *ведмідь* утворилося з двох коренів. Медвідь (*медь* – *вдь*), а в українській мові сталася перестановка приголосних звуків [м] і [в]. Корінь *вед* утворився від слів *відати*, *довідатись*, тобто знати. Корінь *-мід-* поступово перейшов у *мед*. Отже, ведмідь – *той, що відає (знає) мед*.

II. Вправи на розуміння етимології слів за допоміжним матеріалом.

Цей тип вправ містить підказку в самому матеріалі. Тут доцільно використовувати віршовані тексти, бо, як відомо, діти люблять їх читати. Невеличкі віршовані рядки легко завчаються, і учні краще запам'ятають походження певного слова. Інший варіант розрахований на пояснення походження слова шляхом аналізу його окремих частин. Такі вправи можна проводити у формі змагань: хто швидше розкриє таємницю походження слова. Звичайно, слухним буде і використання загадок, прислів'їв.

III. Вправи на самостійне пояснення учнями етимології слів

Вправи цього типу дають змогу виявити можливість молодших школярів здійснювати самостійно етимологічний аналіз. Тому вправи містять слова з "прозорою" етимологією. Це може бути лексика, що складається з двох відомих учням основ або слів, походження яких пов'язані з відомими назвами рослин, імен тощо.

У формуючому експерименті в експериментальних класах ми користувалися історичною довідкою виникнення терміну здебільшого на етапі закріплення знань, узагальнення вивченого. Етимологізація слів-термінів надавала новизни змісту й емоційної насиченості процесу навчання. Емоційна насиченість змісту навчального матеріалу передбачає добір таких текстів, ілюстрацій і предметів, які можуть викликати у дітей естетичні почуття, образні уявлення, подив,

захоплення. Саме такого значення ми надавали етимології термінолексем.

Звичайно, етимологічні екскурси не повинні стати самоціллю. На уроках їм потрібно відводити небагато часу, доцільно проводити їх у вигляді «етимологічних хвилинок».

Ця робота сприятиме розвитку в учнів бажання дізнатися про походження значної кількості слів, позитивно впливатиме на мовлення дітей, даватиме змогу зменшити обсяг запам'ятовування правопису багатьох «словникових» слів. Окрім того, такі завдання збагачуватимуть активний словник молодших школярів і допоможуть учителеві виявити потенційні можливості дітей, розвивати їх.

6. Обговорення результатів дослідження сформованості правильної дикції у молодших школярів

Після завершення експериментальної роботи було проведено діагностичний зріз у контрольних та експериментальних класах із метою визначення ролі етимологічного аналізу на уроках української мови у 3 – їх класах та впливу його на інтерес молодших школярів до української мови як навчального предмета. Одержані результати сформованості мовленнєвих умінь і навичок в учнів експериментального класу та їх порівняння із початковим етапом експерименту та із сформованістю даних умінь в учнів контрольного класу подані у табл. 1.

Таблиця 1

Сформованість обізнаності учнів 3-х класів з етимологічним аналізом (формувальний етап) у %

Класи	Рівні	Критерії			Загальна обізнаність учнів з етимологічним аналізом (у %)
		Термінологічний	Українознавчий	Іншомовний	
3К (28 учнів)	Високий	0	0	0	0
	Достатній	17,85 (5 учнів)	21,42 (6 учнів)	7,14 (2 учні)	15,47
	Задовільний	50,02 (14 учнів)	50,02 (14 учнів)	67,87 (19 учнів)	55,97
	Низький	32,13 (9 учнів)	28,56 (8 учнів)	24,99 (7 учнів)	28,56
3Е (29 учнів)	Високий	24,15 (7 учнів)	20,7 (6 учнів)	17,25 (5 учнів)	20,7
	Достатній	31,05 (9 учнів)	37,95 (11 учнів)	20,7 (6 учнів)	29,9
	Задовільний	34,5 (10 учнів)	31,05 (9 учнів)	37,9 (11 учнів)	34,48
	Низький	10,3 (3 учня)	10,3 (3 учня)	24,15 (7 учнів)	14,92

Таким чином, ми отримали результати, які підтвердили ефективність нашого припущення.

Порівняно з початком експериментального дослідження, коли проводився перший етап експерименту, показники сформованості мовленнєвих умінь зросли в обох класах, але в експериментальному класі він виявився значно вищим завдяки використанню різноманітних типів вправ, спрямованих на уточнення, активізацію та збагачення словникового запасу молодших школярів.

Загальний рівень сформованості учнівської обізнаності з етимологічним аналізом відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Загальний рівень сформованості учнівської обізнаності з етимологічним аналізом в експериментальних та контрольних класах на констатувальному та прикінцевому етапах (у %)

Етапи експерименту	Класи	Рівні сформованості			
		високий	достатній	задовільний	низький
Констатувальний	3К	0	7,14	53,55	39,31
	3Е	0	4,6	55,2	40,2
Формувальний	3К	0	15,47	55,97	28,56
	3Е	20,7	29,9	34,48	14,92

Аналіз результатів контрольної роботи переконує в тому, що рівень знань, умінь і навичок, які перевірялися в дослідному навчанні, в експериментальних класах значно вищий, ніж в контрольних.

Учні експериментальних класів добре володіють знаннями про етимологію власних імен, топонімів та зоонімів. Для учнів контрольних класів це завдання було доступним лише для половини дітей. Найбільш контрастними виявилися знання про склад лексики української мови з погляду її походження. Аналіз творчих робіт на етимологічну тему переконує, що молодші школярі проявили інтерес до етимології. Вони легко запам'ятовують походження імен, розвиток лексичного значення слів.

Теоретичні положення дослідження та ефективність методичних рекомендацій перевірено експе-

риментально, поставлені в дослідженні завдання і мета досягнуті.

7. Висновки

Аналіз експериментального матеріалу підтвердив наявність залежності між рівнем інтересу до етимології слова і результативністю навчальної роботи учнів. Було виявлено: чим вищий рівень пізнавального інтересу до походження слова, його первісного значення, чим значніший зв'язок навчальної інформації, яку дає етимологія, з практичним використанням її на уроках рідної мови, тим вищий інтерес і позитивне ставлення до навчального предмета "Українська мова".

Формування пізнавального інтересу до української мови засобами етимологізації лексем і терміно-

лексем є успішним за умови забезпечення вдумливого педагогічного керівництва цим процесом, що передбачає: добір мовного матеріалу, створення спеціальних завдань на етимологічній основі; вибір різних форм методичної роботи з етимологією слова; виконання навчально-пізнавальних завдань з історії походження лексем, їх первісного значення під керівництвом учителя; самостійна робота учнів з етимологічними навчально-довідниковими посібниками.

Визначено зв'язок між рівнем сформованості пізнавального інтересу учнів до мови і якістю їх успішності – інтерес до уроків української мови зробив позитивний вплив на весь процес навчання молодшого школяра.

Проведене дослідження не вичерпує повного розкриття всіх аспектів означеної проблеми. Подальші перспективи дослідження вимагають виявлення факторів, що спонукають до пошуків нової форми опрацювання етимологічного аналізу слів та застосування його у структурі уроків у початкових класах.

Література

1. Постанова «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [Текст]. – Кабінет Міністрів України, 2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи. Пояснювальна записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/without%20SD/Програми/1-ukrayinska-mova-1-4-klas.lyuba.doc>
3. Перелік початкових шкіл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Новини/.../3-perelik-pochatkova-shkola-2015-2016.doc>
4. Кудряшова, М. Г. Словообразовательный анализ в системе развивающего обучения [Текст] / М. Г. Кудряшова // Нач. шк. – 2001. – № 10. – С. 71–75.
5. Ганич, Д. Словник лінгвістичних термінів [Текст] / Д. Г. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вищ. шк., 1985. – 360 с.
6. Пономарів, О. Д. Етимологія. Стилiстичні можливості внутрішньої форми слова [Текст] / О. Д. Пономарів. – К.: Либідь, 1992. – С. 112–121.
7. Коломієць, В. Т. Типологічні риси української літературної мови на фоні інших слов'янських мов [Текст] / В. Т. Коломієць // Мовознавство. – 1992. – № 7. – С. 4–8.
8. Трубахов, О. Н. Труды по этимологии: Слово. История. Культура. Т. 1 [Текст] / О. Н. Трубахов. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 800 с.
9. Етимологічний словник української мови. Т. 1-5 [Текст] / ред. О. С. Мельничук та ін. – К.: Наук. думка, 1982–2006. – 634 с., 573 с., 552 с., 656 с., 516 с.
10. Воскресенська, Н. Етимологічний аналіз, як засіб підвищення пізнавальних інтересів та грамотності учнів [Текст] / Н. Воскресенська, А. Свашенко // Рідні джерела. – 2000. – № 4. – С. 18–22.
11. Введенская, Л. А. Этимология [Текст]: уч. пос. / Л. А. Введенская, Н. П. Колесников. – СПб.: Питер, 2004. – 221 с.

12. Чучка, П. П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник [Текст] / П. П. Чучка. – Львів: Світ, 2005. – 345 с.

13. Кохичко, А. Н. Этимологический анализ как методический приём при обучении орфографии [Текст] / А. Н. Кохичко // Нач. шк. – 1998. – № 1. – С. 55–60.

14. Михаленко, А. О. Интересная этимология, или почему слова такие разные [Текст] / А. О. Михаленко, М. А. Колесниченко. – Красноярск, 2014. – С. 106–107.

15. Дубіна, О. Етимологія у мовленнєвій діяльності як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів [Текст] / О. Дубіна // Почат. шк. – 2005. – № 10. – С. 12–15.

16. Мовчун, А. І. У світі етимології [Текст] / А. І. Мовчун, Л. В. Мовчун. – К.: Наш час, 2009. – 135 с.

References

1. Postanova «Pro zatverdzhennja Derzhavnogo standartu bazovoi' i povnoi' zagal'noi' seredn'oi' osvity» (2011). Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Ukrain's'ka mova. Navchal'na programa dlja zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv 1–4 klasy. Pojasnjuval'na zapyska. Available at: <http://mon.gov.ua/without%20SD/Програми/1-ukrayinska-mova-1-4-klas.lyuba.doc>
3. Perelik pochatkovykh shkil. Available at: <http://mon.gov.ua/content/Новини/.../3-perelik-pochatkova-shkola-2015-2016.doc>
4. Kudrjashjova, M. G. (2001). Slovoobrazovatel'nyj analiz v sisteme razvivajushhego obuchenija. Nach. shk., 10, 71–75.
5. Ganych, D., Olijnyk, I. S. (1985). Slovnyk lingvistychnykh terminiv. Kyiv: Vyshha shkola, 360.
6. Ponomariv, O. D. (1992). Etymologija. Stylistychni mozhlyvosti vnutrishn'oi' formy slova. Kyiv: Lybid', 112–121.
7. Kolomijec', V. T. (1992). Typologichni rysy ukrai'n's'koi' literaturnoi' movy na foni inshyh slov'jans'kyh mov. Movozaavstvo, 7, 4–8.
8. Trubachov, O. N. (2004). Trudy po jetimologii: Slovo. Istorija. Kul'tura. Vol. 1. Moscow: Jazyki slavjanskoj kul'tury, 800.
9. Mel'nychuk, O. S. et. al. (Eds.) (1982–2006). Etymologichnyj slovnyk ukrai'n's'koi' movy. Vol. 1-5. Kyiv: Nauk. dumka, 634, 573, 552, 656, 516.
10. Voskresens'ka, N., Svashenko, A. (2000). Etymologichnyj analiz, jak zasib pidvyshhennja piznaval'nyh interesiv ta gramotnosti uchniv. Ridni dzherela, 4, 18–22.
11. Vvedenskaja, L. A., Kolesnikov, N. P. (2004). Jetimologija. Sankt-Peterburg: Piter, 221.
12. Chuchka, P. P. (2005). Prizvyshha zakarpats'kyh ukrai'nciv. Istoryko-etymologichnyj slovnyk. Lviv: Svit, 345.
13. Kohichko, A. N. (1998). Jetimologicheskij analiz kak metodicheskij prijom pri obuchenii orfografii. Nach. shk., 1, 55–60.
14. Mihalenko, A. O., Kolesnichenko, M. A. (2014). Interesnaja jetimologija, ili pochemu slova takie raznye. Krasnojarsk, 106–107.
15. Dubina, O. (2005). Etymologija u movlennjevij dijal'nosti jak zasib rozvytku piznaval'nyh interesiv molodshykh shkoljariv. Pochat. shk., 10, 12–15.
16. Movchun, A. I., Movchun, L. V. (2009). U sviti etymologii'. Kyiv: Nash chas, 135.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Коваль Г. П.
Дата надходження рукопису 08.11.2016*

Лук'яник Людмила Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра теорії та методик початкової освіти, Рівненський державний педагогічний інститут, вул. Пластова, 31, м. Рівне, Україна, 33000
E-mail: ludmila_yanek@ukr.net